

همایش ملی سلامت از دیدگاه قرآن کریم

رویکردهای نوین در پژوهش‌های میان‌رشته‌ای قرآن و سلامت

پیشگیری از جرم از منظر قرآن و روایات

زهرا سپهری*: سطح سه حوزه، گروه تفسیر و علوم قرآنی، جامعه الزهراء قم
رضا محققیان: استاد، گروه تفسیر و علوم قرآنی، جامعه الزهراء قم

چکیده

بالا رفتن احساس ناامنی و ترس از وقوع جرایم گوناگون و ارتکاب آن از سوی افراد مختلف در سنین مختلف و همچنین خسارات مادی و معنوی جرم باعث شده که جوامع به فکر راهکارهایی برای پیشگیری باشند.

در این مقاله، سعی بر آن شده تا راهکارهای پیشگیری از جرم از دیدگاه قرآن و روایات ارائه گردد. در امر بیان راهکارها، در قدم اول به راهکارهای علمی آن پرداخته ایم، چرا که ریشه بسیاری از گناهان و جرایم نا آگاهی از آن و پیامدهای آن است و هزینه کمتری در بردارد؛ تعلیم دین باوری و اعتقاداتی مانند علم و یقین به حقایق، اعتقاد به علم نامحدود الهی و همچنین تعلیم آموزه های اخلاقی مانند تعلیم پیامدهای جرم در دنیا و آخرت، و تعلیم زمینه های جرم مانند بی تقوایی، بی توجهی به احکام، ... و در نهایت تعلیم راهکارهای مهارت ترک جرم مانند ترویج فرهنگ توبه، صبر و تعلیم تدریجی تشریح، از جمله این راهکارها می باشند.

در قدم دوم به راهکارهای عملی پرداخته و بررسی کردیم در صورتی که تعلیم اعتقادی و اخلاقی اثر بخش نباشد چه باید کرد؟ راهکارهای عملی قرآن و حدیث، برای پیشگیری از جرم، مانند نهادینه کردن امر به معروف و نهی از منکر و فرهنگ اخوت و از بین بردن زمینه های جرم اجتماعی مانند فقر، بیکاری، و ... را ارائه نمودیم. و در نهایت اگر هیچ کدام از این راهها اثر بخش نبود و شخص به ارتکاب جرم پرداخت با مجازات دنیوی در نظر گرفته شده مثل قصاص، حد، تعزیر و دیات که هر کدام به نوبه خود فلسفه ای دارد، راهکارهای پاسداری از مصالح بنیادین را از قرآن و روایات، بیان کرده که البته مهم ترین آن، ترس از مجازات دنیوی است که تأثیر به سزایی در پیشگیری از جرم دارد.

واژگان کلیدی: جرم، گناه، پیشگیری از جرم، زمینه های جرم، پیشگیری علمی، پیشگیری عملی، پیشگیری کیفری

Abstract

Rising insecurity and fears of various crimes and committing the offense by different people at different ages and also, material and spiritual damages of crime has caused societies think of ways to prevent.

In this paper, we have tried to approach solutions of crime prevention presented in the Quran and Hadiths. In this way, in the first step, we have discussed the theoretical solutions, because the root of many sins and crimes is ignorance of them and their consequences, and cost less; Teaching of religiously and beliefs such as knowledge and certainty to facts, belief in God's unlimited science, and also moral teaching such consequences of crime in the world and the Hereafter, getting the fields of crime such impiety, disregarding orders ... and eventually, teaching ways to leave crimes such promoting the culture of repentance, patience and gradual education of divine legislation, are some of these guidelines.

In the second step, we have discussed the practical solutions and have studied what to do if the belief and ethics education is not effective. We have presented practical solutions of the Quran and Hadith, for crime prevention, such as internalization of promotion of virtue and prevention of vice and Culture of brotherhood, and eliminate fields of social crime like poverty and joblessness and .... And finally, if none of these ways are effective enough to prevent someone from committing a crime, with punishment intended in this world as lex talionis, hadd and tazir and wergild that each one has it's reason, we have expressed solutions of protection of fundamental interests from the Quran and Hadiths, that of course, the most important is the fear of punishment in the world that has a significant impact on the crime prevention.

Keywords: Crime. Sin, Crime Prevention, Fields of Crime, Theoretical Prevention, Practical Prevention, Criminal Prevention.

مقدمه

مکتب اسلام برای پیشگیری از جرم راهکارهای فردی و اجتماعی ارائه داده است. اول به خود انسان پرداخته که بخشی از خانواده و اجتماع است و راهکارهایی را برای اصلاح انسان در پیش گرفته است. اسلام درصدد آن است که با اصلاح انسان اصلاً جرمی صورت نگیرد و به این دلیل به تعلیم آموزه های اخلاقی و اعتقادی پرداخته است. ولی برای رسیدن به سر مقصود، این کافی نیست و در نتیجه به پیشگیری از جرم در خانواده و در اجتماع پرداخته، تا انسان سالم و پاک، با ورود در جامعه دچار آلودگی نگردد. و راهکارهای عملی مانند نهادینه کردن فرهنگ امر به معروف و نهی از منکر را ارائه نموده است. و در صورت بروز جرم به ارائه راهکار، برای اصلاح مجرم پرداخته و در نهایت کیفرهایی را برای جلوگیری از تکرار آن در نظر گرفته است که تشریح قصاص و حدود، نقش عمده ای در پیشگیری از جرم ایفا می کنند. در این مقاله در صدد آنیم که راهکارهای قرآن و ائمه معصومین علیه السلام را در مورد پیشگیری از جرم بررسی کرده و به نتیجه دستری برسیم و ان شاءالله با بهره گیری از این آموزه ها بتوانیم گام موثری در پیشگیری از جرم برداریم و جامعه ای سالم و به دور از هرگونه بزه و بزه کاری داشته باشیم شاید که مقدمه ای برای ظهور حضرت ولی عصر (ارواحنا له الفداء) باشد. روش تحقیقی ما توصیفی - تحلیلی است که بر اساس اسناد کتابخانه ای صورت می گیرد. با توجه به آیات قرآن و روایات، ابتدا تفاسیر و مطالبی که در سایتها و نرم افزارها و کتابهای مربوطه به این مبحث وجود دارد، بررسی کرده و در نهایت نتیجه بحث ها را ارائه می دهیم.

بحث

الف) پیشگیری علمی

۱. تعلیم دین باوری و اعتقادات

آموزه ها و باورهای دینی و ترویج و تقویت آنها علاوه بر اینکه رشد و تعالی روحی و معنوی انسان را تضمین می نماید و او را به هدف والایی که برای آن خلق شده نزدیک می کند، نقش خارق العاده ای در کاهش و پیشگیری از وقوع جرم و انصراف درونی انسان از اعمال مجرمانه و تبهکارانه دارد و حتی افراد را از دست زدن به اعمالی که دون شأن و منزلت انسانی آنهاست باز می دارد. هر قدر عمق این باورها در وجود انسان بیشتر باشد به همان اندازه تأثیرگذاری آنها بر رفتار انسان بیشتر خواهد بود. در مقابل، منشأ بسیاری از جرایم و گناهان، فقدان یا ضعف دین داری افراد می باشد. منابع دینی ما، بخصوص قرآن، به معرفی حقایقی پرداخته اند که هم از بعد علمی و یقینی در اصلاح رفتار ما تأثیر اساسی دارد و از انحراف و کژروی انسان پیشگیری می کند و هم از بعد ایمانی و اعتقادی در رفتار و اعمال ما تأثیر ژرف و عمیقی دارد مثل علم و یقین به حقایق و معارف «وَلَا تَقْفُ مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ» و چیزی را که بدان علم نداری دنبال مکن و مثل اعتقاد به علم نامحدود الهی «إِنَّ اللَّهَ لَا يَخْفَى عَلَيْهِ شَيْءٌ فِي الْأَرْضِ وَلَا فِي السَّمَاءِ» در حقیقت هیچ چیز [نه] در زمین و نه در آسمان بر خدا پوشیده نمی ماند «أَلَمْ يَعْلَم بِأَنَّ اللَّهَ يَرَى: مگر ندانسته که خدا می بیند.

ب) پیشگیری عملی

۱. نهادینه شدن فرهنگ امر به معروف و نهی از منکر

یکی از احکام اجتماعی الزام آور که می تواند نقش مهمی در پیشگیری از جرم و کنترل و نظارت اجتماعی داشته باشد امر به معروف و نهی از منکر است. از دیدگاه قرآن در یک جامعه اسلامی انسانها نسبت به یکدیگر مسئولیت دارند و موظف به نظارت و نصیحت و خیرخواهی نسبت به یکدیگر می باشند. «يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَيَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ: به خدا و روز قیامت ایمان

دارند و به کار پسندیده فرمان می دهند و از کار ناپسند باز می دارند». این فریضه گاهی در قرآن مقدم بر نماز و مقتضای ایمان به خداوند و روز قیامت دانسته شده است. قرآن می فرماید: « وَالْمُؤْمِنُونَ وَالْمُؤْمِنَاتُ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ بَعْضٍ يَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَيُقِيمُونَ الصَّلَاةَ: و مردان و زنان با ایمان دوستان یکدیگرند که به کارهای پسندیده و می دارند و از کارهای ناپسند باز می دارند و نماز را بر پا می کنند». بدیهی است کارآمد شدن این مکانیزم بازدارنده، جلوگیری از هرگونه سوء استفاده از آن منوط به تحقق شرایط اجرای این فریضه است.

۲. نهادینه شدن فرهنگ اخوت

جامعه بشری از همگراییها و پیوندهایی متنوع برخوردار است که در این میان، پیوند «برادری و اخوت» در جامعه ایمانی استوارترین آنهاست. این پیوند که از ایمان سرچشمه می گیرد و در سطوح مختلف زندگی گسترش می یابد، در قرآن و به دنبال آن، در سیره پیشوایان دین، نمودی ویژه یافته است؛ از این روه، برای استوارسازی روابط اجتماعی بر پایه ایمان و تحقق پیوند برادری و اخوت، راههایی کارآمد ارائه گردیده است.

آیه «إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ إِخْوَةٌ: در حقیقت مؤمنان با هم برادرند» فرهنگ اخوت و برادری ایمانی را در جامعه اسلامی پی ریزی کرد و پیوندی عمیق با محوریت ایمان در میان آنان را پدید آورد. این پیوند با سخنان پیشوایان معصوم علیه السلام از قبیل «المؤمن أخو المؤمن» و «المسلم أخو المسلم» تأکیدی مضاعف یافت.

ج) پیشگیری کیفری

۱. تشریح قصاص

قصاص قانون الهی است و بر اهدافی بنا شده است که تحقق آنها تأمین کننده سعادت دنیوی و اخروی بشر است. خداوند حکیم، از تمام عوامل مؤثر در سرنوشت انسان آگاه است، از هر گونه خطا و اشتباه مصون است، هیچ کمبودی ندارد که بخواهد آن را از طریق وضع قوانین مرتفع سازد، بلکه در تشریح قوانین فقط منافع و مصالح انسانها را در نظر دارد؛ قانون قصاص را تشریح کرده و در آیات متعددی به فلسفه و چگونگی اجرای آن اشاره نموده است. از دیدگاه اسلام معاونت بر قتل نفس، بی تفاوتی در این خصوص، حتی پناه دادن به قاتل، حرام است. حتی حیات به اندازه ای ارزشمند است که از نظر قرآن کریم کشتن یک انسان بی گناه به منزله ی کشتن همه ی انسان هاست. «مَنْ قَتَلَ نَفْسًا بِغَيْرِ نَفْسٍ أَوْ فَسَادٍ فِي الْأَرْضِ فَكَأَنَّمَا قَتَلَ النَّاسَ جَمِيعًا: هر کس که نفسی را بدون عنوان قصاص و یا فساد در روی زمین بکشد، مانند این است که همه ی انسانها را کشته است و هر کس انسانی را از مرگ رهایی بخشد، چنان است که گویی همه ی مردم را زنده کرده است. برپایی عدالت و امنیت اجتماعی یکی دیگر از دلایل تشریح قصاص است. قرآن می فرماید: «فَمَنْ أَغْتَدَى عَلَيْكُمْ فَاقْتَدُوا عَلَيْهِ بِنَهْلٍ مَا أَغْتَدَى عَلَيْكُمْ وَاتَّقُوا اللَّهَ وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ مَعَ الْمُتَّقِينَ : پس هر کس بر شما تعدی کرد همان گونه که بر شما تعدی کرده بر او تعدی کنید و از خدا پروا بدارید و بدانید که خدا با تقواییندگان است.»

۲- تشریح دیات

کلمه «دیه» به معنای خونبها است، یعنی مالی که از طرف جانی به شخص جنایت شده، اگر عضوی از دست داده باشد و یا به ورثه او، اگر کشته شده باشد، می دهند.

قرآن می فرماید: « و ما كان لِمُؤْمِنٍ أَنْ يَقتُلَ مُؤْمِنًا إِلَّا خَطَأً و من قتل مؤمناً خطأً ففخرير رقبته مؤمنة و دية مسلمة إلى أهله إلا أن يصدقوا فإن كان من قوم عدو لكم و هو مؤمن ففخرير رقبته مؤمنة و إن كان من قوم بينكم و بينهم ميثاق فدية مسلمة إلى أهله و تحرير رقبته مؤمنة فمن لم يجد فصيام شهرين متتابعين توبة من الله و كان الله عليماً حكيماً: و هیچ مؤمنی را نسرزد که مؤمنی را جز به اشتباه بکشد و هر کس مؤمنی را به اشتباه کشت باید بنده مؤمنی را آزاد و به خانواده او خونبها پرداخت کند مگر اینکه آنان گذشت کنند و اگر [مقتول] از گروهی است که دشمنان شمايند و [خود] وی مؤمن است [قاتل] باید بنده مؤمنی را آزاد کند او پرداخت خونبها لازم نیست) و اگر [مقتول] از گروهی است که میان شما و میان آنان بيمانی است باید به خانواده وی خونبها پرداخت نماید و بنده مؤمنی را آزاد کند و هر کس [بنده] ثیافت باید دو ماه پیاپی به عنوان توبه‌ای از جانب خدا روزه بدارد و خدا همواره دانای سنجیده کار است.»

اسلام که در هر مورد مسائل را با واقع بینی و بررسی همه جانبه دنبال می کند، در مساله خون بی گناهان نیز حق مطلب را دور از هر گونه تندروی و کندروی بیان داشته است، نه همچون آئین تحریف شده یهود فقط تکيه بر قصاص می کند و نه مانند مسیحیت کنونی فقط راه عفو یا ديه را به پیروان خود توصیه می نماید، چرا که دومی مایه جرأت است و اولی عامل خشونت و انتقام جویی.

نتیجه گیری

جرم به عنوان یک پدیده اجتماعی، دارای ابعاد مختلفی است که عوامل متعددی می تواند در آن نقش داشته باشد که باید با تلاش همه جانبه در پیشگیری از آن کوشید.

اما شکست راه حل های انسان برای پیشگیری از جرم، این حقیقت را آشکار می سازد که با اتکا به صرف عقل و بدون استمداد از آموزه های قرآن نمی توان برنامه جامعی را تدوین کرد.

۱. قرآن بهترین و بی بدیل ترین شیوه ها را برای پیشگیری از جرایم و مفاسد اجتماعی معرفی کرده است. همه این شیوه ها، مکمل و جزء تفکیک ناپذیر یک پیشگیری کامل را تشکیل می دهد.

۲. قرآن در راستای انجام رسالت اصلی خویش، بر اصلاح و تربیت اخلاقی افراد و رساندن انسان به مقامات والای معنوی تأکید ویژه ای دارد. این امر می تواند علاوه بر سوق دادن انسان به سوی کمال نهایی و قرب الهی از ارتکاب جرایم به نحو مؤثری پیشگیری نماید.

۳. برای پیشگیری علمی از جرم، گام اول تعلیم دین باوری و آموزه های اخلاقی است که تعلیم پیامد جرم در دنیا و آخرت و آشنایی با زمینه های جرم از مهمترین بخش آن، محسوب می شود.

۴. شخص مجرم در صورت اقدام به جرم و گناه، احتمالاً دیدن کیفر خویش و یا پشیمان شدن، با تعلیم مهارت ترک جرم، مهارت لازم برای ترک جرم را پیدا کرده و دیگر جرم خود را تکرار نمی نماید.

۵. از جمله مهارتهای لازم برای ترک جرم ترویج فرهنگ توبه و صبر و حلم است که کمک شایانی به افراد برای ترک جرم می نماید.

۶. برای پیشگیری عملی از جرم، قبل از هر چیز باید به زمینه های جرم و عوامل و اسباب آن توجه کرد که این عوامل می تواند فردی، خانوادگی و یا اجتماعی باشد.

۷. در پیشگیری عملی از جرم باید به امر به معروف و نهی از منکر توجه خاصی مبذول داشت.

۸. قرآن مجازات مجرمان را به وسیله قصاص، دیات و حدود و تعزیرات، به منظور پیشگیری از تکرار جرم و عبرت آموزی دیگران، بایسته و ضروری می داند.

منابع

- حر عاملی، محمد بن حسن (۱۴۰۴). *وسائل الشیعه*، چاپ دوم، قم: مؤسسه آل البیت علیهم السلام.
- راغب اصفهانی، حسین بن محمد (۱۳۹۲ق) *مفردات الفاظ القرآن*، دار الکتب العلمیه.
- طباطبایی، سید محمد حسین (۱۳۷۴) *المیزان فی تفسیر القرآن*، مترجم، موسوی همدانی، سیدمحمد باقر، دفتر انتشارات اسلامی جامعه مدرسین قم.
- فراهیدی، خلیل بن احمد (۱۴۱۰ ق). *کتاب العین*، قم: انتشارات هجرت.
- قرآنی، محسن (۱۳۸۸). تفسیر نور، مرکز فرهنگی درسهایی از قرآن، تهران: نشر مرکز فرهنگی درسهایی از قرآن.
- کلینی، محمد بن یعقوب (۱۴۰۷ ق) *الکافی (ط - الإسلامیة)*. چاپ چهارم، تهران: موسسه انتشاراتی دارالحدیث .
- مجلسی، محمدباقر (۱۴۰۳ ق) *بحارالانوار*، بیروت، مؤسسه الوفاء ط. الثانية.
- مکارم شیرازی، ناصر و همکاران (بی تا) *تفسیر نمونه*، تهران: دار الکتب الاسلامیه.
- نجفی، محمد بن الحسن (۱۴۰۲) *المعروف بصاحب الجواهر*، نشر یس.
- نوری، حسین بن محمد تقی (۱۴۰۷ق) *مستدرک الوسائل و مستنبط المسائل*، قم: مؤسسه آل البیت لاحیاء التراث.

zsepehri@gmail.com

